

BUGYA ISTVÁN

Kidobott hamutartó

Magyar József (1953–2008) költőről

Zokon ne vegyék a megnevezettek: G. Nagy Ilián, Dusa Lajos, Ószabó István és Magyar József (akiért ez az írás bátorkodik emlékezni és emlékeztetni), ifjú korukban ők voltak együttesen a „Ratkó-inasok” – legalábbis így nevezte meg őket H. L., Ratkó József irodalomtanár felesége. Nem volt ebben semmi lekicsinylő, sokkal inkább féltő figyelem és remény, hogy szomjuk, tehetségük, egyéni és közös útkeresésük, azután már *Útjuk* mint hűség, méltó lesz-marad a maguk választotta mester barátságához. Találó ez a kedvesség-szülte címke (fejenként fölér egy-egy nehogy-már Ratkó-díjjal!), mert bár meghaladták jócskán az „inaséveket”, mégis rajtuk máig a mester kézjegye, és eljegyezte őket végleg „a torkukra köttetett jó hír”: ők mind a négyen „haza-találtak”.

Költészetüket szeretem, de annak méltatását kerülöm, csakúgy emberlétük „jellemzetességeiről” nem szólok, nem szólhatok, részint (Uram!), mert nem vagyok méltó, másfelől pedig elfoglaltságom is nyilvánvaló... De Magyar Jóska szememben más minőség, mint ama három, úgyannyira, hogyha nem készítené a megtisztelő alkalom, hogy ebben az írásban személyes tisztelegéssel is köszönhetem, beszélnem kellene róla, mert létem értelmét faggató napjaimban gyakran megjelenik, el-elidőz, beszélgettet és meggondolgotat, mint valamikor tette személyesen.

Merjem-e leírni? Barátok voltunk. És pláne barátok, mióta testi mivolta hamu lett; bár máig nem tudom, mitől és miben állt ez a viszonyosság, mert annyi apró és nagyobb részlete van annak a semmiből jött (talán sorsszerű?) vonzásnak, ami két embert értelmében és érzelmeiben egybehoz, és egyben tart, hogy megnevezéséhez, csakugyan elegendő ez az egyetlen szó: barátság – ez minden jót egybefog!

Nem tudom kezdetét, mikor, hogyan, de egyszer csak már ott volt, odaszámított közénk ő is, a Ratkó József vonzásában téblábolók szűkebb köréhez. Azt hiszem, legfeljebb húszéves forma lehetett akkoriban, bár testi mivoltában legfeljebb tizenvalahánynak tűnt: nyiszlett termet, orrhegyén billegő szódás-szemüveg, mutáló hang, és ahogy egyáltalán ott csetlett-botlott, kotnyeleskedett Ratkó körül..., nevetlenül bele-belerikácsolt a „nagyok” beszédébe – mondhatom, egyenesen bosszantó volt, némelykor már szinte dühítő. Nézttem olyankor Jóskára: kicsoda ez a kis pimasz, ez a nyikhaj, ő mosolygott és legyintett: „Költő!” Fölfogtam: tehát mihaszna lélek, és megnyugodtam, született irigységem is meglapult: az más, akkor hát jogosult bármi szólásra, bármi tevére! És csakugyan, Ratkó, akinek bokájába ugyan bele-belemart

az a süvölvény, arkangyali türelemmel szenvedte, hogy szürcsöjljön borából, rágsálja versbeli szavait s ország dolgába is belefontoskodjon. Nem emlékszem, hogy valaha kioktatta, leintette volna – mint költőkhöz illő, olyan befejezhetetlen párbeszéd folyt kettejük között, aminek nem voltak illendőségbeli s egyéb tiszteletbeli határai, ellenben voltak műveltségbeli, tehát értelmi, logikai és erkölcsi szintjei. Ebben a humán-egyetemességben az a fiatal Magyar Jóska nemcsak, hogy otthonos volt, de hovatovább egyenrangú partner, hol társ, hol inspiráló ellenfél lehetett. Ugyan többnyire, főként ismeretségük elején másfelől látták, fogták a dolgokat ők ketten: az egyik már klasszikus nagyságrend, a másik még hol könyvtári, hol kocsmasztal-fedezékből, periszkópon át mérlegeli a világot – hiszen merőben más nemzedék ők: más indíték, más tapasztalás... Az egyik már átlát minden ködökön, *halálpontosan* ismeri az ember és a hatalom minden természetét (*a hatalom megrontja az embert s az ember úgyszintén előbb-utóbb a hatalmat* vallotta R. J.) s megírván művei jó-részét, bemérve Istent is, már *fixen áll az idő szentháromságában*; a másik ez idő szerint kezdő még, meg-megringatják ezért a liberális mákonyok, fényes szíve álmai körül örvények (a kozmo-világ-műbeliség polipkarjai tapogatnak), de ösztöneivel eleve *homlokig* áll a hűség földjébe ütötten s már ízlelgeti saját sorsa borát, savait, s e földhözragadtság mámorából már soha nem menekül! Hiába minden időbeli, egyediségbeli különbség, végülis egyazon partra veti mindkettejüket a halálos véglegesség folyama...

Az emberség újjáteremtése, a remény megóvása műben és cselekedetben – ezek (voltak) a ratkói-lét *fixpontjai*... A bűn mentegetések nélküli kimondása, az ember telenség megőrzése – ez lett a Magyar-szenvedély: versben, írásban megtorolni mindent, ami fáj!

Nem csoda, hogy kezdtem figyelni rá, és már nem csak, hogy nem zavart, egyenesen hiányzott, ha nem találtam a Ratkó-körben. Pár év, s már bámultam esze járását, olvasottsággal szerzett műveltségét, rendszerezett tájékozottságát, elmélyedtségét mindennemű humán dolgokban, csodáltam borzos ifjúságát meghaladó szellemi vadságát, bonyolult, némelykor alig követhető, vad indulatokban fuldokló s eredendően egyéni okfejtéseit. Ez a dühök vezérelte világlátás, éles szókimondás, egyre tágult, egyre sodróbb lett. Együtt láttam benne mindhárom, általam fontosnak tartott emberi dimenziót: értelem – ez a lényeglátás képessége, a kifejezés pontossága; azután szellemiség és lélekbeliség – vagyis erkölcsi (és nem illedelembeli!) szilárdság és érzelmi elkötelezettség (mondhatni, indulati elrendeltség), ami a megnyilatkozás kötelezettségével és felelősségtudatával cselekedtet; valamint a belső idő- és tértudatot: az *itt és most alternatívák nélküliségét*, az elodázhatatlanságok és a felcserélhetetlenségek evidenciáit: a trianonizálhatatlan belső provinciák sérthetetlenségét. Megkockáztatom: Magyar Józsefet megsértett erők teremték, majd szakrális elvek érlelték és éltették!

Olvasom a mostanság végre (a Babosi László által) egybemarkolt műveit: szellemi-lelki lobogása ma újra riadóztat – mintha eleven hangját hallanám! Frissen olvasott versei napokig visszhangzanak bennem, csöndet parancsolnak rám, főt hajtató elismerést; prózabeli szavainak hitele, megállapításainak érvényessége, ítéleteinek jogsága szememben elégtétel a bántó és méltatlan lekicsinylésekért s a valaha rádobált sarakért is! A többnyire pillanatnyiságoknak látszó jelenségekre adott reflexiók a Ma-

gyari-élelítés KO-s válaszai a mindennapiságban, a megszokásban feloldódó országos és lokális hitványságokra – hogy vannak-e? nem kell hozzájuk semmi magyarázat, mert ahogyan Ratkó mondja: „ami történt, mindig történik az”! Bizony jól látja, mondja Magyar József is: amíg az emberi romlottság igazgat, „a hazaszeretet s benne a társadalmi igazságtudatot, ma is és minden időben, az irodalom, a költészet felől lehet megközelíteni!”

Hadd idézzem meg írásainak néhány, általam önkényesen kiemelt mozaikjával a tisztán látót: leverték, becsapottak, kifosztottak, *kérges kezű* vesztesek lázítóját, az álomban tévelygők riasztóját, s így őt magát, a hiábaságok démonaival verekedő költőt, aki felült vala a *griffmadárra*...

...nekem nem az a dolgom, hogy higgyek, hanem az, hogy hitet adjak...

...ereimet a vér arra húrozta fel, hogy épületben, zenében, versben, képben s akár egy formás gesztusban érezsem a szépséget, hogy bolonduljak a szép emberi formák után s a mosoly, a jóleső sírás éltesen, hogy derűsen szemléljem saját múlandóságom...

...a hatalom mindig konvertálható, és akkor is az lesz, amikor már nem a mostani grémium ül a bársonyszékekben...

...én azt hittem, hogy lehetek még némi harmóniát ebben az aljas érdekekre ácsolt világban... én azt hittem, öröms lélekkel s nem savanyúan érkezek el Istenhez...

...a politika a hazugok és korruptok ördögi játszámája...

...a főregkoszorús eleveneket, a gyalázatos viselkedésűeket megvetem...

...legyen az emberben civil kurázszi, utasítson el minden emberellenes, fasisztoid eszmét, kiszólást; utasítson vissza minden olyan törekvést, amely az erőt, az erőszakot demonstrálja...

...belőlem nem válik soha polgár, mert a társadalom peremén élek. S ha van sors, s ha van Isten, akkor áldom azért a kegyelemért, hogy ott élek...

...számomra elviselhetetlen a disznóság; elviselhetetlen a törvényesített rablás...

...heródesek és pilátusok nyomulnak előre és nem a szeretet apostolai...

...mit üzennek: lezüllesztetek benneteket, hogy hatalmam legyen mindeneken...

...a legbigottabb kommenista is hálás lehet az új rendszernek, hogy csináltak nekije egy működő demokráciát, ahol lophat, csalhat, seftelhet... egzisztenciájuk biztos, kapcsolataik révén zsíros üzletekbe szállhatnak be... bár a vörös piramis összeomlott, a köhalmaz alá nem ők, hanem a Kádár érában is megnyomorítottak és megszomorítottak kerültek: a mindig csórók, a kérges tenyerűek...

...nem én, a világ beteg, s egy beteg világban mindenki halott lesz...

...halott írók gondolataival, könyveivel élek...

Hát bizony, ennek a Magyar Józsefnek praktikus viszonyai, taktikus alkui és engedményei sem a politikai szemfényvesztőkkel, sem a közösségi, sem a hitbéli mutatóványosokkal, sem a magánügyi létjátékosokkal nemigen voltak! A szabadságnak és a demokráciának, az igazságnak és az emberi tisztességnek szerinte nincsenek, nem lehetnek fokozatai!

– Na, de Magyar Jóska! Ebbe éppenséggel bele is dögölhet az ember!

– Megtörtént! – mondaná, ha mondhatná, az ő jellegzetes humorával.

És bizony hogy fanyarúságos zamatai voltak az ő jókedveinek. Honnan volt való, miféle ínségek írták, miféle mélységek vették pihent arcára is azokat a lesimogathatatlan vonásokat? Mintha valami bántottság, valami kivetettség, valami jóvátehetetlen szeretetlenség láncos vasgolyóit cipelné... Sose firtattam elhallgatott bánatait, titkai előttem titkok maradtak, s maradjanak is! És maradjon csak titok (nem tartozik a mindent kifecsegni szándékozó világra!), mi görnyesztette ifjú-, talán kisgyermekkora óta testi tartását, lelki mivoltát koravénné? Efféléről nem faggattam. De a költő, mert mestersége szerint némelye szószátyár, akaratlan elszólja magát: „*mindenkinek csak egy gyerekora van, és ha az nem boldog, a többit megette a fene!*” Ha voltak is, mélyen hallgatott valahai sérelmeiről, ugyanúgy, mint amiképpen sokrétű tudásával sem kérkedett, nem fölényeskedett, és ugyanúgy kérve se igen kényeskedett elő verseivel, egyéb műveivel. Ha már előállt velük, ha közölni szándékozta őket, használni akart, szolgálni, nem fényeskedni – mert hiszen mi másért íródtak volna! Így hallgat míg vajúdik, ami méltó, és így töri meg a méltóság kínjainak csöndjét a költő, amikor a szólás ideje eljön.

Magyar Jóska egyébképpen igen nehéz ember volt. Bár testi tömege szinte alig, szelleme annál fajsúlyosabb, úgy hiszem, maga-magát maga se cipelte könnyen! Korlátlan személyisége semmiféle alárendeltséget el nem fogadott, ha alkalom hozta, nyeglén odamondott a képmutató cafrangosoknak – mit rang, mit hódolat, tisztelgő alázat? Tőle ugyan távoll! Társaságában az egyetértés gyakorta fölborult, miután igazi szellemi krakéler vibrált, villogott benne, de nem a hecc kedvéért ugrott, figyelme riasztotta, a pontosság kérlelhetetlen igénye... És ugrott is valóban, szó rossz ízére, pongyolaságra, sántító gondolatra azonnal lecsapott, elszólásra, rossz viccre azonnal odavágott; rendre megsértette barátainkat, és nem kímélte a számára ismeretleneket vagy alig ismerteket sem, nem tisztelt rangbéli magasságot, illetéktelenül is beszólt, nem fékezte gátlás; s ha vitává fajult egynémely ügy, virtuózan ríposztzott, háritott, ütött, szúrt, és meg kell mondanom, meglepően gyakran és érvényesen ültek találati. S ha már vesztett, önérzetes méltósággal adta meg magát. Ha elfajult néha egy-egy csörte, s bárha túlzásba esett felhevülten, szándékkal bántónak, alattomosnak sose láttam! Önbecsülése megóvta ezektől! Szerettem ezeket a sajátosan magyarjósok képességeit. Engedtessek meg egy személyes megjegyzés: nem tudom, mi indokolta, közöttünk béke volt, nem téptük, nem provokáltuk egymást, és szeméremérzetünk megóvott attól is, hogy egymást magasztaljuk.

Szerettem vele, mellette a határainkon túli fiatalok közé menni, részt venni a Ratkó Olvasótábor *lélekpéndítő* kísérleteiben. Emlékek hullámanak föl bennem: összekapaszkodva, énekelve megyünk, menetelünk valahol, valamely kocsmából estetájt, szakadó esőben, csurom sárban a tábor felé, és nem a bor mámorít (sose volt ahhoz elegendő pénzünk!), hanem az egymásra találás, az összetartozás gyönyörűsége! Ennél többre nem juthattunk! Szerettem, ahogyan csoportos beszélgetéseink hevében indulatokat provokálva érvelt, irritálón magyarázott, vitázott, bár sok idegen szót használt, gondolatai világosak maradtak és tiszták, ezt külön is szerették benne a fiatalok: ugyan elmajmolták mozdulatait, karikírozták gesztusait, mulattak hanglejtésein, jellegzetes szóhasználatain, felujjongtak elme- és szóbeli bakugrásain, hogy aztán elnémulva, tű-

hegypontos logikájától nemegyszer szíven pendítve magukba szálljanak – mi más volt ez, mint az elfogadás, a primér szeretet biztos jele! És ő? Körükben megrészegült, beltelhetetlenül tobzódott az oda-vissza közvetlenségben és bizalomban, frissességüktől mámoros lett, pezsgett és szikrázott – soha más emberi körben nem láttam se Magyarabbnak, se boldogabbnak!

Persze gondolom, tudom: szerelemmel teremtett családja körében még ennél is boldogabb lehetett! Erről se beszélt, bár leánykáját föl-fölemlegette, büszkélkedve nyiladozó értelméről, bontakozó tehetségéről... Annak a sorsában is védtelen embernek, akinek része volt mindenféle szegénykedésben, aki alig táplálkozva élt, aki Nyírbátor és Nagykálló között hánykódva szolgált kéretlenül, azt hiszem, ennek a kised hátországának a szerelme volt egyetlen menedéke! Azt hiszem, ennek, csakis ennek köszönjük, hogy megállt a lábán, hogy nem tűnt el a mindennapi kétségek hányottságaiban, hogy ideiglenesen felfüggesztette *halálugrását*, hogy újra és újra fel tudott egyenesedni reményvesztéseiből is.

Pedig, ahogyan jöttek-mentek az évek, testi-lelki állapota egyre rozogább lett. Különösen megviselte két halál: Nagy László és Ratkó József halála. Nem félve, nem ön-sajnálkozva, inkább keserűen mondta: „Ez a két ember 53 évet élt, ötvenhárom évesen meglátod, elmegyek én is...” Ha jól számolom, hárommal megtoldotta a sors.

Nem ismertem senkit Ratkó óta, aki testanyagában (a lelkiről nem is szólva) ténylegesen megszenvedte a hatalom gyakorlóinak hányinger játékait, alattomos kegyeit és brutális aljasságait – kivéve őt. Nem láttam senki más, aki hozzáfogható odaadással művelte a „*szánom magam nehéz dologra*” (R. J.) szolgálatot!

Hálás vagyok sorsomnak, hogy elmondhatom: Magyar József országos megbecsülést érdemlő egyénisége a magyar költészetnek, hiteles, időtálló minőség, szabolcs-szatmári íz, függetlenül az irodalom mértékadóinak fura figyelmetlenségeitől! Már csak a termékeny évek hiányoztak, hogy kiteljesedjen életműve – minden más megadatott hozzá: mesterségbeli felkészültség, tehetség, szorgosság és a legfontosabbak: a példás ratkói következetesség, a hűség szigora mellé az illyési cselekvés: a *helyből, azonnal!* Megerősíthetem mindezt azzal, hogy koncentrált figyelme soha nem lankadt: kedvelt költője Kalász László áhítatát követve élt: „*mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem / születéstől halálig / tartó emberségben*” Ilyennek láttam, eszerint élt, míg hamvait befalazták nyugodni egy mellkasnyi cellába a nagykállai temetőben.

És a kocsma, az ivás? Na igen, tagadhatatlan, volt az is. Ejtsünk hát szót arról is, ha nem tennénk, fogyatékos lenne a kép. Kocsma: úgy szólnak e tárgykörben némelek, mintha az valami fertő, a direkt-züllés tanyája, egyenesen a becsületsüllyesztés penetráns intézménye lenne. Hogy csakugyan volt (lehetett) itt-ott züllöttség, alpáriság és sár? Igen, bizony előfordult. Csakhogy ezekkel neki, nekünk semmi dolgunk nem volt, ezekben mi nem vettünk részt, ezeket mi nem műveltük! Nem fetrengtünk semmi szégyenek sarában! Egészen más valamit kerestünk és találtunk meg ott... Jaj, hány tiszta lelket, félredobott, lestrapált embert, „*vérhínavos szemű*” kicsapott-becsapott öreglegényt, *moslékkal kevert, jött-ment izmusok* kifacsartja melóst láttunk mi ott a napesti alkoholizmus árvaságában! Kocsmaország volt akkoriban, a mi ifjúságunk idején mind egész Nagy-Magyarország, s benne a legszűkebb, a személyes haza elfek-

vője is minden kocsma ('60-as, '70-es, '80-as évek...); nem a züllés, hanem a bilincsbe vert szabadság siralomháza volt ezek, s bennük a megfélemlített, gerincszakadásig meghajszolt magyar „*életfogytiglan jó rab*”, aki szemérmesen megül a reménytelenséggel szemközt: „*inkább pusztulok mintsem öljek*”; s vallja Ratkót siratva Magyar Jóska: „*reszket sápad és izzad / iszik, bár inni utál!*” Csöndkeresés hacsak pillanatra is, kiszakadni, elfordulni a külvilágtól, ez vitte oda Magyar Jóskát; és az önemészítő töprengés, a nihil-balzsam tartotta ott: megülni, meghúzódni testetlen az egyedüliségben, eltompulásig – a „*hátha jövőmben ébredek fel*” zárójáig...

El nem mondhatom, mennyi hála és köszönet van bennem, hogy nem maradt ki az életemből a kocsma, ahol méltó emberek társa, barátja lehettem! Nagy szomjúság volt bennünk, látva, hogy Ady óta is *minden egész* még törtebb *darabokban*; kapaszkodókat kerestünk, érteni, tudni akartuk, miért van itt úgy minden, ahogyan, s miért nem úgy, ahogy lehetne. Kiutat kerestünk, reményt, mert nem voltunk szabadok, irányokat, jeleket. Amiket találtunk, jobb híján találtuk, mígnem ráakadtunk Ratkóra, talán egy könyvtárban, talán egy olvasótalálkozón, egy vízparton, talán egy tűz mellett, baráti körben és igen, talán egy kocsmában – ki-ki elrendelés szerint. Noha senki se mutatott rá, hogy Ő az, őt kerestétek, őt hallgassátok, a költőt, ellenben riasztottak tőle, rágalmakkal, hazugságokkal pocskondiázták, mégis felismertük: Ő az! Ünnepi várakozással ültünk köréje, ha kocsmában, hát ott: tüzek, füstök, zsvajok, italok, szomjak áldott nagy estjeire szívünk volt a belépő és soha nem csalatkoztunk. Senkitől nem hallhattunk tisztább beszédet, senki nem tudta olyan pontossággal a dolgok rendjeit: kik vagyunk? miért vagyunk? mi a dolgunk? mi az igazság? mi a valóság? „*Ratkó homloka körül*” (M. J.) a megismerés varázskörébe léptünk, katartikusan értettük meg, hogy a művészet, a vers nem öncélú bűvészet, nem az a dolga, hogy ámulat, szép-mutatvány legyen; a művészet „*a valóság hologramja*”; a szabadság, az emberség, a szerelem, s talán a halhatatlan lélek megmutatkozása a látható és láthatatlan dimenziók között. A vers a tudat lélekbeli anyanyelve; a nyelv szó-zenéje, az ének agyban és szívben azért rezonál, hogy elhallgathatatlan Őrzője legyen időnek, reménynek, hitnek – akár bujdosva is! Ratkó halála után (a '90-es években) megpróbáltuk azt a varázskört tovább éltetni, hogy magunkat és egymást erősítve az őrzés kötelmét megtarthassuk – így maradt kultikus helyünk bárhol, ha találkozhattunk, a kocsma még esztendőig – az volt a mi agoránk, szabad szólásunk meghitt műhelye, elkülönülés, vétó, kihívás, tiltakozás és ellenállás; s ha ittunk, áldozás volt az, lötytyintvén a földnek is, emlékezés: *pogány tűzimádás!*

Ahogy az idő azóta lassan érlelgeti a hiányokat, eszembe jutnak újra és mindig azok a Ratkó-követők, akiket tehetségük mellett a tisztesség, az önbecsülés, a felelősség és elkötelezettség tartott meg a hűség gyönyörű ívén – születéstől halálig. Nem rangsor ahogyan bevillan nevük: Magyar, Dusa, G. Nagy, Ószabó és bennem idekíváncozik Sánta Áron (Áron Attila) is, kútásó Kovács János is... Lesz talán egyszer egy finoman szerkesztett antológia, hogy újra egybe terelje őket, mert lassacskán, alig észlelten elmaradoztak, elmaradoztunk egymástól. Miért? Nem tudom. Talán ez a dolgok rendje; egymásba is belemartunk – fájjalom! De azért mégis, egyedül is, ki-ki a maga útján arra tart, amerre a ratkói hagyatéék készteni.

E tekintetben úgy vélem, Magyar Jóska útja lett-volt a legmeredekebb, egészen a zuhanásig – miért? Talán mert az igaz-szólásban ő volt a legkülönb! Önpusztítóan szó szerint vett, értett mindent: nem igazodott, nem szelídült, nem okult, következetesen naiv, letéríthetetlenül gyermekded maradt minden körülményben – bárány a farkasbőrben farsangolók között! Hát persze, hogy elsodorták a rendszerváltói árak és apályok! Magyar József a Partium kiszikkasztott lapályán élt, az ezerszer leszólt, *bátortalan-nyíri* háton, messze a Parnasszusnak még nyúlványaitól is – remény, vigasz, biztatás, támogatás, neki, ide? Aki innen való, és az eltérítő hívás, meg a nagyralátás gyökerestül el nem hordja innen, azt valami furcsa figyelem követi és ügyeli – meg a velejáró kivetettség halálon túlnan is!

Olvasom írásait: pontos beszéd, tiszta szándék és érdek nélküli cselekvés egyazon szentsége, nincsenek áthallásai; becsületesen nyílt üzenet mindegyike, s ahogy mondja: *nem a hit élte, hanem a hitet éltetik* dolgai! Az volna hát csoda, ha műbéli létét eltűrné, pláne ápolná a hitványság – igen, mert a Magyar-életmű nem csak sértés, de konspiráció, sőt kérlelhetetlen harc ellenük! Csakhogy Jóska! ügyes és óvatos manőverezések, elhallgatások, lapítások nélkül itt, az örök túlerő ellenében csak megboldogulni lehet; az egyenes szó, bár erkölcsi fölény, győzelmét hinni gyermekdedség, testvér! Azon tűnődöm: vajon halálod fordult-e inkább javunkra, vagy tűrőbb életeddel használtál volna többet? Gyöngye vagyok, esendő, ezért bár bámulom az előzőt, félek, az utóbbi kedvesebb volna nekem... És mégis! ezer felkiáltójellel üzenem: úgy éltetek, hogy tudatom, halálod is javunkra van!

Autóztak egyszer Ratkó Jóskával elmerülten beszélgetve talán Pestország felé, miközben Ratkó egyik cigarettáról a másikra gyújtott – azt a hamutartó se bírta elnyeldekelni, hamar tele lett. „Dobd ki, légy szíves” – adta menet közben Magyar Jóska kezébe a dugig csikkel telt dobozkat. Az meg, a szolgálatkész, csak letekerte az ablakot és egy röpké mozdulattal kivetette azt az autóalkatrészt. Gondolhatni... Ratkó, ha felbőszült, robbantak ám belőle szívlapát szavak is: vészfék, a többi idézhetetlen – lényege: hozd vissza, futás, hülye. Amaz visszainalt hol a hamuzót remélte, majd addig topogott, tapogatott az útszéli gazban, míg meglelte, loholt aztán vissza dohogva, sértetten, hiszen tudta, hogy vétlen: „Nem azt mondtad, hogy dobjam ki? Mi más kellett volna tennem? Te kérted, hát kidobtam! – Marha – mondta Ratkó.” S hogy mindezzel megvoltak, mehettek tovább. Én azt hiszem, ez a bosszantón vegytiszta szóértés műveltette értelmét, lelkiségét, és ez lüktette az ő költői vénáját is.

A halál némelyeket kisebbít, másokat fölemel. Hogy Magyar József személyes léte, történelme hordoz-e a személyesen véghez vitt emberlét mellett művészi magasságokat is? Illyés Gyula azt mondta: *Aki a rettenetet kimondja, azáltal fel is oldja az azt!* Magyar József megtette amit megtehetett, s talán többet is annál: igazat gondolt, s a költészet ígézetében szépen és igazul szólt, és ez bizony nem magánügy – az egyetemes romlás ellenében javunkra mi többet tehetett volna!

Elég, abba hagyom, noha tizedét se írtam le annak, amit le kellett volna!